

Використана література:

1. Долинська Л. В. Тренінг особистісно-професійної зрілості / Л. В. Долинська, О. В. Темрук. – К. : Марич, 2010. – 128 с. – (Психологічний інструментарій).
2. Карпов А. В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики / А. В. Карпов // Психологический журнал / ред. А. В. Брушлинский, И. И. Чеснокова. – 2003. – Том 24. – № 5. – 2003. – С. 45-58.
3. Максимчук Н. П. Психологічні особливості становлення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Н. П. Максимчук. – Київ, 2000. – 20 с.
4. Патинок О. П. Становлення відповідальності як професійно значущої якості соціального працівника : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / О. П. Патинок. – Київ, 2008 – 22 с.
5. Темрук О. В. Розвиток особистісної зрілості майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки : автореф. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / О. В. Темрук. – К., 2006. – 23 с.

Аннотация

В статье рассматриваются социально-психологические факторы (личностная зрелость, ценностные ориентации, рефлексивность, ответственность, духовная культура) формирования экологического сознания будущих учителей как инструменты проектирования образовательной среды.

Ключевые слова: экологическое сознание, образовательная среда, психологические факторы, студенты, будущий учитель.

Annotation

The article examines the socio-psychological factors (personal maturity, values, reflexivity, responsibility, spiritual culture) formation of ecological consciousness of future teachers as design tools of the educational environment.

Keywords: environmental consciousness, education Wednesday, psychological factors, students, future teachers.

УДК 159. 923. 2

Гаврилова Н. В.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ – ВІДОСОБЛЕННЯ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Масштабні політичні, соціально-економічні перетворення, що відбуваються у нашій державі призводять до виникнення складних, суперечливих взаємин людини зі світом та іншими людьми, що відображаються в протилежних тенденціях їх проявів. Одна з них – тенденція до ідентифікації – уподібнення, прийняття, гуманного ставлення до іншого. Інша – до відособлення – відсторонення, неприйняття, протиставлення. Необхідність пояснення психологічної природи даних явищ обумовлюється не лише самим фактом їх існування, а й принциповим методологічним положенням про те, що найбільш специфічною характеристикою особистості людини є система її взаємин з довколишнім світом.

Нами зроблено спробу дослідити історію становлення проблеми ідентифікації – відособлення в науковій літературі, проаналізувати витлумачення даного феномену представниками різних психологічних концепцій та напрямків.

Серед основних підходів, які мали вплив на теоретичну та експериментальну розробку зазначеної проблематики у зарубіжній психологічній науці, ми виділяємо: психоаналітичний напрямок (З. Фрейд, Е. Еріксон, Е. Фром), необіхевіористичний підхід (А. Бандура), гуманістичний підхід (А. Маслоу).

До категоріального апарату психології, поняття “ідентифікація” було введено З. Фрейдом. Спочатку воно застосовувалось вченим виключно для інтерпретації явищ патологічної депресії, згодом – як процес, за допомогою якого дитина засвоює зразки поведінки інших, формує “зверх-Я”, приймає чоловічу чи жіночу роль [6].

На відміну від ортодоксального фрейдизму, у послідовників З. Фрейда дане поняття серйозно переосмислюється і доповнюється поняттям “ідентичність”. У его-психології Е. Еріксона ідентичність – це не лише почуття тотожності самому собі, внутрішньої узгодженості та стабільності, але і пошук свого місця в житті. Формування ідентичності відбувається шляхом синтезу ідентифікацій спочатку з окремими людьми, а пізніше з малими і великими спільнотами, інтеграції їх до єдиної системи [8].

Представник неофрейдизму Е. Фром вважав, що через ідентифікацію – отождолення себе з ідеями, цінностями, соціальними стандартами інших – людина набуває соціальну ідентичність, як своєрідний засіб реалізації прагнення втекти від самотності. Е. Фром вказував на складний взаємозв'язок між почуттям свободи та почуттям самотності, певний баланс між якими встановлюється в процесі ідентифікації [7].

Таким чином для неофрейдизму поняття ідентифікації стало центральним механізмом формування здатності Я-суб'єкта до саморозвитку.

Поняття ідентифікація використовується в необіхевіоризмі для пояснення процесу набуття індивідом готових форм поведінки через наслідки. Значний внесок в розвиток цього підходу зроблений А. Бандурою. В його роботах ідентифікація розглядається як процес наслідків шляхом спостереження,

научіння через моделювання [9].

В теорії самоактуалізації А. Маслоу – представника гуманістичного підходу в психології – знаходимо поняття ідентифікація та відчуження. Вчений стверджує, що суспільство перешкоджає прагненню людини до самоактуалізації, відчужує особистість від її сутності, робить її конформною. Разом з тим відчуження, зберігаючи “самість”, індивідуальність особистості, ставить її в опозицію до оточення і також позбавляє можливості самоактуалізації. Тому людині необхідно зберегти рівновагу між цими двома механізмами. Оптимальними, на думку А. Маслоу, є ідентифікація у зовнішньому плані, в спілкуванні з довколишнім світом та відчуження у внутрішньому плані, в плані розвитку самосвідомості. Саме такий підхід дає людині можливість ефективно спілкуватися з оточуючими і залишатися самим собою [4].

У вітчизняній психології прихильниками культурно-історичної теорії Л. С. Виготського підтримується положення про те, що індивід “через інших” стає особистістю. Одним із механізмів, що забезпечує присвоєння окремим індивідом людської сутності, багатств духовної культури є ідентифікація, як частково усвідомлюваний психічний процес уподібнення себе іншій людині чи групі. У вигляді спроб стати схожим на іншу людину чи групу людей, перейняти їх значущі якості, механізм ідентифікації присутній в становленні особистості з раннього дитинства і поступово розвивається від примітивного бажання „бути таким як...”, до більш складних суб’єктивно контрольованих форм [1].

Важлива роль відводиться ідентифікації – відособленню у вітчизняних концепціях розвитку самосвідомості. В. С. Мухіна називає їх центральними механізмами структурування самосвідомості [5]. Є. Г. Злобіна і В. А. Тихонович розуміють ідентифікацію як центральний елемент самосвідомості, що пов’язаний з відповіддю на питання: “Хто я?”, “Який я?” [3].

У вітчизняній науковій літературі є багато праць, в яких ідентифікація досліджується в контексті проблематики соціального пізнання (Г. М. Андреева, Ю. П. Качанов). Тут вона розглядається як один із механізмів міжособистісного сприймання (поруч із рефлексією і стереотипізацією). Проте часто в роботах, виконаних в межах даного підходу, ідентифікація не виступає самостійним предметом дослідження, а включається в структуру комунікативної поведінки (В. С. Собкін), визначається її роль в здійсненні альтруїстичної поведінки (Є. З. Басіна, Є. Є. Насіновська), виступає як психологічний механізм феномену співпереживання (Н. Н. Авдєєва), емпатії (Т. П. Гаврилова).

Феномени ідентифікації – відособлення включаються в контекст вивчення внутрішньогрупових та міжгрупових явищ. Зокрема ідентифікація у стратометричній концепції А. В. Петровського трактується як показник рівня розвитку групи (у цьому випадку використовується поняття колективістська ідентифікація). У роботах виконаних під керівництвом Р. Л. Кричевського ідентифікація розглядається у зв’язку з дослідженням процесів групового лідерства.

З позицій системного підходу ідентифікація та відособлення розуміються як складні, структурні, динамічні процеси, що перебувають у діалектичній єдності. В теоретико-емпіричному дослідженні Л. В. Клочек ідентифікація – відособлення характеризуються як процеси, характер протікання яких у підлітковому та ранньому юнацькому віці визначає напрямок розвитку підростаючої особистості, змістовність формування її ідентичності [3].

На сучасному етапі психологічних досліджень ідентифікація – відособлення активно включаються до розгляду проблем формування етнічної самосвідомості (Г. У. Солдатова, Т. Г. Стефаненко та ін.), професійного становлення особистості (В. А. Болотова).

Ми вважаємо, що результатом дослідження процесів ідентифікації – відособлення повинно стати не універсальне визначення, а розгорнуте розуміння їх сутності. В зв’язку з чим постає проблема дослідження специфічної природи ідентифікації, що відрізняє її від інших явищ цього класу.

Для вивчення процесів ідентифікації і відособлення, на нашу думку, найбільш продуктивним видається застосування системного підходу, якому відповідає багатомірність ідентифікації і відособлення, багатофункціональність прояву цих явищ. У своїх поглядах ми будемо виходити з концепції системного підходу В. П. Кузьміна, Б. Ф. Ломова, О. В. Скрипченка. Ідентифікація і відособлення розглядатимуться нами як процеси, які відбуваються закономірним плином, мають різнопорядкові структурні компоненти, цілісні у тісних взаємозв’язках своїх складових та їх підсистем.

Використана література:

1. *Абраменкова В. В.* Идентификация – отчуждение как механизм развития индивидуальности личности в онтогенезе / В. В. Абраменкова // Психологические проблемы индивидуальности. – Выпуск II. – М., 1984. – С. 75-78.
2. *Злобіна О. Г., Тихонович В. О.* Особистість сьогодні: адаптація до суспільної нестабільності / О. Г. Злобіна, В. О. Тихонович. – К., 1996. – 100 с.
3. *Клочек Л. В.* Развитие процессов идентификации и отособления у подросткового и раннему юнацькому віці : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. / Л. В. Клочек. – К., 2005. – 20 с.
4. *Маслоу А.* Мотивация и личность. – 3-е изд. / Маслоу А.; пер. с англ. – СПб.: Питер, 2008. – 352 с.
5. *Мухіна В. С.* К проблеме социального развития ребенка / В. С. Мухіна // Психологический журнал. – 1980. – Т. 1. – № 5. – С. 43-53.
6. *Фрейд З.* Психология масс и анализ человеческого “Я” / З. Фрейд; пер. с нем. – М.: Ин-т психологии РАН: КСП+, 1988. – 320 с.
7. *Фромм Э.* Бегство от свободы / пер. с англ. Д. Н. Дудинский. – Минск: ООО “Попури”, 1998. – 672 с.
8. *Эриксон Э.* Идентичность: юность и кризис / под ред. А. В. Толстых. – М., 1996. – 344 с.

9. Bandura A. Social learning theory of identificatory processes / A. Bandura // Handbook of socialization: theory and research. – Chicago, 1969. – P. 213-262.

Аннотация

Статья посвящена проблеме идентификации – обособления в психологической науке. В ней раскрыт вопрос возникновения понятия идентификации, дан исторический анализ истолкования идентификации – обособления в русле различных психологических подходов. В частности раскрыто понимание идентификации и обособления в зарубежной и в отечественной психологии

Annotation

The article is devoted the problem of identification and isolation in psychological science. The question of origin of concept of identification is exposed in it. The historical analysis of interpretation of identification and isolation is given in different psychological approaches. Understanding of identification and isolation is exposed

УДК 159.9.019.4.004.12

Іщенко І. М.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ СОРОМ'ЯЗЛИВОСТІ

В умовах розвитку сучасного українського суспільства, яке постійно зазнає динамічних та суперечливих змін, найбільшим попитом на ринку праці користуються ті особистості, які володіють такими властивостями як рішучість, стійкість, комунікабельність, впевненість у собі. Сором'язливість, яка несе в собі протилежні характеристики, може мати певні негативні наслідки для людини, заважаючи їй вільно розвиватись, формувати соціальні відносини та приводити до закритості, самотності, нереалізованості.

У вітчизняній та зарубіжній літературі сором'язливість була предметом досліджень таких вчених: О. М. Бойцова, Л. М. Галігузова, А. Б. Добрович, Ф. Зімбардо, Р. Кеттелл, І. С. Кон, В. М. Куніцина, К. К. Платонов та ін.

Поняття “сором'язливий” часто вживається в повсякденному житті як вираз, який розкриває особистісні властивості людини. Але на даний час не існує однієї дефініції поняття “сором'язливість”. За визначенням К. К. Платонова [6] сором'язливість розглядається як емоційний стан, який визначається наявністю вираженого психологічного бар'єра, заважає спілкуванню і супроводжується думками про свою неповноцінність та ілюзією негативного відношення об'єктів спілкування. Під впливом сором'язливості відбувається зниження комунікативних здібностей, виникають труднощі і звуження сфери спілкування.

В. М. Куніцина [5] визначає сором'язливість як властивість особистості, яка виникає в людини, котра при певних обставинах міжособистісного неформального спілкування постійно відчуває труднощі. Це проявляється у нервово-психічній напрузі і розрізняється низкою специфічних змін самосвідомості та різноманітними порушеннями в мовній діяльності, психомоториці, емоційних, вольових, мисленневих процесах.

Отже К. К. Платонов [7] та В. М. Куніцина [5] розглядають сором'язливість як процес, стан та властивість особистості.

Як процес сором'язливість проявляється по-різному в залежності від професій, віку і має певну інтенсивність та часові характеристики. Сором'язливість можна представити у вигляді площини, з одного боку якої знаходяться не сором'язливі люди, які надзвичайно рідко відчувають напругу в ситуації публічного виступу, чи при знайомстві, а з іншого – сором'язливі люди, які страждають від того, що не можуть бути розкутими в спілкуванні. Група ситуативно-сором'язливих знаходиться поміж цих полюсів. Також можна виділити малочисельні групи, до складу яких належать безсоромні люди, тобто ті, які занадто розкуті, нав'язливо вільні. Можна прослідкувати зміну порядку компонентів цього процесу під впливом соціальних умов, досвіду спілкування, виховання і т.д., тобто сором'язлива людина, яка невірно адаптувалася переходить до групи безсоромних, а не сором'язлива людина набуваючи комплексів стає сором'язливою.

Як стан сором'язливість супроводжується цілою низкою порушень з боку емоційно-вольових, мисленневих процесів, в психомоторній і вегетативній сфері, мовній діяльності та зміні самосвідомості, які характеризують загальну нервово-психічну напругу.

Як властивість особистості сором'язливість пов'язана з постійними труднощами у встановленні контактів, відчуттям психологічного дискомфорту, зниженням адаптативності та самоповаги, підвищеною сенситивністю (А. Б. Белоусова, Д. Деніелс, Р. Кеттелл).

Багато психологів, соціологів, психіатрів намагалися з'ясувати природу виникнення феномену сором'язливості. Розглянемо ці теорії.

Теорія рис особистості (Р.Кеттелла) розглядає риси особистості як низку взаємопов'язаних повсякденних актів. Ця риса є організуючим принципом, який виходить погодженості людської поведінки яка спостерігається [3]. За допомогою розробленого багатofакторного тесту, Р. Кеттелл виявив риси